Considerații privind evoluția Mişcării Legionare în timpul democrației populare

Liviu Țăranu

Cele două decenii ale perioadei interbelice au marcat evoluția şi afirmarea Mişcării Legionare care a beneficiat de un context internațional favorabil dar şi de o consistentă platformă în plan intern. Totul a culminat cu cele câteva luni de guvernare legionară (septembrie 1940-ianuarie 1941), când generalul Ion Antonescu, pentru a-şi întări poziția politică, i-a asociat la putere şi pe legionari. După rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941 – o încercare violentă de a prelua în totalitatea puterea în stat – legionarii au intrat pentru totdeauna în conul de umbră al istoriei. Vânați de Siguranță atât sub regimul Ion Antonescu cât şi după 23 august 1944, legionarii din țară (pentru că exista un grup semnificativ şi în exil) nu au mai reuşit să se coaguleze într-un organism politic de sine stătător. Soluția întrevăzută de unii lideri a fost cea a unei înrolări în una sau mai multe din formațiunile politice existente la momentul respectiv (1945-1947) pe eşichierul politic. Au existat şi oferte în acest sens, cea mai importantă fiind cea făcută de către doi lideri de marcă ai PCR – Ana Pauker şi Vasile Luca – care a şi avut un relativ succes (pe baza acestui fapt Păstorel Teodoreanu crease şi o epigramă celebră în epocă: „Căpitane, / Nu fi trist! / Garda merge înainte / Prin partidul comunist!"). Au ajuns astfel în partidul comunist un număr semnificativ de legionari a căror parcurs în cadrul acestei formațiuni va fi, totuşi, de scurtă durată. Începând cu 1948 în P.M.R. sunt inițiate o serie de epurări ale aparatului de partid, fiind declarați indezirabili în primul rând foştii legionari şi adepții P.N.Ț. şi P.N.L. Mai mult, folosindu-se de noua instituție represivă – Securitatea – regimul comunist a trecut la o vânătoare fără precedent a legionarilor, majoritatea acestora fiind arestați şi internați în colonii de muncă, lagăre sau puşcării. În acest mediu, fruntaşii legionari au considerat, după modelul organizării conspirative a PCR din închisorile burgheze, că vor putea conserva şi întări mişcarea lor asigurând o mai mare coeziune între membri pe baza unei noi motivații ideologice comune, de esență anticomunistă şi prin coordonarea unor acțiuni care să submineze consolidarea regimului comunist în România (rezistență la colectivizare, sabotaje, ultragierea autorităților comuniste etc.). Cu toate acestea, datorită regimului extrem de dur aplicat legionarilor în locurile de

detenție (între anii 1950-1953), nu numai că această strategie s-a soldat cu un mare eşec dar o bună parte a legionarilor din închisori au clacat fizic şi psihic.

Ca urmare, între anii 1955-1960, activitatea legionară, în forme subversive, a trecut printr-o fază de restrângere şi pierdere masivă a „cadrelor”. Ea nu a încetat totuşi, fiind continuată atât în penitenciare, colonii de muncă cât şi în afara lor.

Aproape în totalitate, deținuții politici eliberați au putut trage concluzia că în penitenciare sau colonii, detenția îndelungată nu numai că nu „conserva” viața membrilor şi fruntaşilor mişcării, dar măcina lent şi sigur tot eşafodajul, iar de o „şcoală legionară” nu mai putea fi vorba, în noile condiții de urmărire, izolare şi sancționare a manifestărilor de propagare a ideilor neofasciste. Şefii legionari erau convinşi că recidiva în materie politică este o catastrofă, un act de „sinucidere politică” şi nu un mijloc de întărire a combativității.

În intervalul 1955-1960 metodele de acțiune s-au schimbat radical, au devenit mai subtile şi mai diversificate.

Vechiul principiu care fusese la baza activității legionare între 1948-1954 – „Cât mai mulți în închisoare. Închisoarea este cea mai bună şcoală legionară” – a devenit perimat după 1955. De aceea, încă din coloniile de muncă, legionarii au lansat o nouă deviză: „reacțiunea fără acțiune”. Expresia a fost gândită şi lansată de câțiva dintre liderii legionari, Nuți Pătrăşcanu, Coriolan Gherman, Pil Lupaşcu şi Ion Merişca. Interesant este că de acord cu acest principiu erau şi câteva din figurile proeminente ale tineretului național-țărănist, aflat în detenție.

Gruparea legionară din punct de vedere organizatoric şi chiar ideologic s-a divizat în 3-4 direcții, au apărut însă şi acțiuni răzlețe, opera unor elemente ce lucrau pe cont propriu. Astfel, în țară, legionarii nu mai aveau o conducere unică ca să le dirijeze subversiv acțiunile.

Noile metode de acțiune legionară, care deveneau sarcini pentru deținuții politici eliberați erau destul de clar formulate.

Propagarea discretă a noilor melodii legionare şi transmiterea prin viu grai – scoaterea din penitenciare şi colonii a textului lor original.

Între 1948-1958, Radu Gyr şi alți „poeți neidentificați” au compus o serie de cântece legionare de foarte mare circulație, care s-au răspândit cu repeziciune în masa tuturor deținuților politici şi, într-o oarecare măsură, în masa deținuților de drept comun.

Cea mai largă răspândire au avut-o cântecul „Balada Canalului”, pe versuri de Radu Gyr. Melodia a fost compusă în timpul detenției sale la Poarta Albă de către dirijorul şi compozitorul Jean Ionescu, care conducea pe atunci „orchestra” din colonia de muncă Poarta Albă împreună cu actorul Mircea Şeptilici din Bucureşti. „Anina, copilul meu cu păr bălai” era o altă melodie sentimentală cu expresii uşor voalate, de largă circulație, reuşea să mențină climatul tipic legionar de „martirism” şi „răzbunare”. Anina este copilul unui deținut politic ce creşte între „străini ca floarea între spini”. „Aiud, Aiud” era o altă compoziție pe versuri de Radu Gyr, melodia aparținând după cât se pare fostului comandor de aviație Anca Romeo, deținut la Aiud. Versurile întrețineau cultul răzbunării, al aducerii aminte şi al martiriului. Deținuții de drept comun, au avut un rol deosebit în răspândirea acestor melodii, întrucât ei circulau mai mult între penitenciare şi colonii de muncă. O altă realizare în sensul celor de mai sus era şi o compoziție gen romanță, „Domnița mea plângând îți scriu acum câteva rânduri” – „Îți scriu din lumea fără cer / Din lumea cu zăbrele, / De unde toate cântecele pier / Şi mor visele mele!… „Bicaz, Bicaz” era titlul unui alt cântec compus în colonia de muncă de la Bicaz, de un fost militar. Textul are acelaşi conținut şi atmosferă ca şi cele amintite mai sus, cultivând sentimentalismul şi evidențiind suferințele deținuților în general.

Legionarii erau conştienți de valoarea şi puterea de atracție a cântecelor care cultivau martirajul şi ideea răzbunării, de aceea ele au intrat foarte repede în arsenalul lor propagandistic.

Având în vedere numărul mare de deținuți de drept comun din intervalul 1955-1960, nu este deloc întâmplător că o serie de „cântece de ocnă” au avut o largă răspândire, contribuind indirect la menținerea aceleaşi atmosfere de „jale şi sentimentalism”, de cult al suferinței, practică adoptată, îndeosebi de către legionarii internați la Aiud. „Groparul” („Groparule deschide mormântul meu să ies”) este un cântec de ocnă, compus la origine de către deținuții de drept comun, fiind apoi stilizat şi circulând în mai multe versiuni. Îl cântau, în general, vârfurile deținuților de drept comun, care aveau cele mai strânse relații în lumea deținuților politici. O veche romanță „Mamă, mamă dor de mamă” este popularizată pe un text nou, cu conotații specifice zonei concentraționare. „Tristă duminică” este un alt cântec de ocnă vehiculat între deținuți: „Tristă a fost marțea în care / Am fost condamnat şi băgat la-nchisoare / Legat sunt de mâini, legat de picioare / Simt o durere chinuitoare. / Ah! Iartă-mă mamă, căci rău mă mai doare…”.

Aceste cântece inspirau uneori şi alte idei precum nedreptatea sentinţelor, ura împotriva organelor de anchetă şi, în final, acelaşi cult al răzbunării. Aşadar, cântecele legionare şi melodiile de ocnă cu texte stilizate au avut în această perioadă o largă popularizare, întreţinând atmosfera de apropiere de legionari şi pentru cei puţin „pregătiţi politic”, de admiraţie faţă de suferinţele unor „idealişti” după cum erau prezentaţi foştii legionari.

Rolul acestor cântece nu poate fi minimalizat, întrucât foarte mulţi s-au lăsat influenţaţi de text, de dragul melodiei şi atmosferei create. Aceste cântece erau create uneori ad-hoc, în fiecare colonie de muncă, ca reacţie la nedreptăţile şi abuzurile din aceste locuri de detenţie. Erau cunoscute şi populare chiar cântecele născute în coloniile de muncă Vlădeni, Chilia şi Tătaru, unde fostul comandant Moromete învinuit de crime contra umanităţii devenise „eroul” unor balade specifice: „La Chilia şi Tataru / Bate Maromet cu paru…/ De la Salcia la vale / În Dobrogea-i numai jale…/ Cum să poţi uita amarul / Când Albon sărea cu calul / Pe feciorul lui Madgearu…”. Delta Dunării era supranumită drept ţara lui Maromet – „Ţară fără lege şi mormânt, fără sicriu” (maiorul Moromete Nicolae – şef al mai multor penitenciare, Aiud, Jilava, Vacăreşti).

Multe cântece de genul acesta se cântau în cor, în masă şi se cultiva ideea răzbunării totale. În dosul unor acţiuni de acest gen grupurile de legionari nu făceau, între altele, decât să pună, discret, în practică, după cum susţine unul din chiar adepţii acestei mişcări, noua tactică – „reacţiune fără acţiune”.

O altă latură a activităţii legionare, la fel de camuflată, aplicată de către deţinuţii politici eliberaţi, era propagarea poeziilor legionare scrise în penitenciar de autori precum Radu Gyr, Ion Pillat sau a celor puse pe seama lui Lucian Blaga, Nechifor Crainic, Copilu Cheatră, I.U. Şoricu, I. Boboc etc. Multe asemenea poezii formau „antologia literară a rezistenţei” şi circulau în manuscrise sau pe cale orală.

Puţini au fost legionarii eliberaţi care să nu cunoască cel puţin trei sau patru poezii de acest gen. În ele se vorbea de trădători, de nedreptăţi, de suferinţe, martiraje şi, în final, toate se refereau la „ziua răzbunării”.

Multe din manuscrise au fost descoperite de Securitate şi mulţi deţinuţi au ajuns din nou în faţa tribunalelor militare. Această activitate nu a fost nici izolată, nici întâmplătoare şi nici limitată teritorial, de aceea, fenomenul poate fi încadrat în acelaşi arsenal, după aceeaşi deviză – „reacţiune fără acţiune”.

Pe linie propagandistică s-a trecut în mod intensiv la răspândirea de anecdote, epigrame şi fabule politice „reacţionare". Concepute de Păstorel Teodoreanu, Ion Pilat sau alţi epigramişti „anonimi" acestea circulau şi întreţineau o atmosferă de permanentă ironie, satiră şi pamflet la adresa regimului comunist şi a unor conducători. Se populariza figura actorului Constantin Tănase, a poetului Ion Pilat, a lui Lucian Blaga şi în general a tuturor scriitorilor clasici, despre care nu se vorbea, Goga, Rebreanu şi Brătescu-Voineşti.

Se popularizau epigramele lui Păstorel Teodoreanu şi fabulele sale:

„Vulpea şi corbul", „Vrăbiuţa şi ciripitul", „Dracul şi fata mare", „Scufiţa roşie" etc. Desigur că la acea epocă – influenţa lor era puternică şi îşi atingeau scopul propus de iniţiatori – „reacţiune fără acţiune".

După 1956, legionarii nu mai erau capabili să organizeze acţiuni de masă, organizaţiile care mai apăreau în diverse puncte şi regiuni, numai aveau caracterul de formaţiuni pur legionare. Era un *mixtum compositum* de tot felul de elemente (foşti legionari, pnţ-işti sau liberali).

Grupul teroriştilor, de sub influenţa lui Horea Sima, a renunţat la orice fel de acţiune împotriva conducerii de partid şi de stat. „Echipele morţii" care au terorizat altă dată viaţa politică din 1933 şi până în 1941, nu se mai puteau reorganiza, iar din punct de vedere politic, nu şi-ar fi atins scopul întrucât era convinsă toată lumea că represiunile ar fi fost atât de drastice că ar fi distrus din temelie orice rezistenţă.

Pentru acest fapt, după 1955, nu s-au mai organizat atentate sau acţiuni teroriste împotriva conducerii de stat şi de partid. Acţiunile petrecute în diverse regiuni împotriva autorităţilor locale, au avut un alt caracter, iar consecinţele aveau o valoare locală şi oricum limitată.

Activitatea politică legionară în această perioadă, deşi aparent este în scădere, din punct de vedere ideologic, atinge maximum de intensitate. Dacă naţionalizarea şi exproprierea pământurilor s-au făcut peste noapte, colectivizarea a fost un proces de durată, bazat pe o îndelungă muncă de lămurire sau represiune asupra ţărănimii. Aceasta a fost împiedicată şi frânată prin toate metodele teoretice şi practice, pornind de la propaganda ostilă, distrugerea de bunuri şi sabotaje până la organizarea unor acţiuni de rezistenţă ale ţăranilor în diverse puncte ale ţării.

Legionarii nu au acţionat direct ca în timpul naţionalizării şi reformelor, ci din umbră, indirect, uneltind discret, lansând zvonuri alarmiste, tendenţioase, speculând

dificultățile regimului. Au existat, însă, și elemente izolate care au procedat altfel dar care au devenit foarte ușor victime ale Securității.

Deținuții legionari care făcuseră parte din gruparea „teroriștilor", după eliberarea din penitenciare sau colonii de muncă, treceau de urgență la o acțiune care, în principiu, nu era pedepsită de legislația comunistă, și care le consolida poziția în cadrul mișcării dar și în diverse întreprinderi sau instituții ale statului „democrat-popular". Demascau cu aversiune și vehemență pe toți „trădătorii" și „suspecții" eliberați din penitenciare popularizându-i, punând în gardă pe vechii legionari de tot ce s-a petrecut în penitenciare și colonii, în timpul anchetelor.

Cu titlu de exemplu, în regiunea Hunedoara cel mai activ legionar, după eliberarea sa, devine Ciprian Stoica, medic la Simeria în 1967. Acesta susținea încă din colonia Valea Neagră, unde fusese internat un timp, să se întocmească „Cartea neagră" a regiunii Hunedoara în care să se includă numele trădătorilor, „vânzătorilor de suflete", a celor ce făcuseră crime contra umanității și a tuturor activiștilor importanți de partid. Încă din penitenciar fusese desemnat ca și comandant al F.D.C.-ului pe județul Hunedoara și urmaș al prefectului legionar Boborodea.

Până în jurul anului 1956, în spațiul concentraționar, infractorii de drept comun (cu excepția sabotorilor și frontieriștilor ale căror fapte erau socotite drept infracțiuni semipolitice) erau disprețuiți, fiind considerați criminali notorii sau borfași și decăzuți de ultimă speță. Mărindu-se simțitor numărul deținuților de drept comun, schimbându-se componența și raportul structural (în urma arestărilor de la sfârșitul anului 1956), se constată că în acest sector apar elemente noi, intelectuali, oameni cu o poziție socială bine definită, elemente de suprafață. Deținuții de drept comun evoluează și această masă informă la început, este influențată și atrasă într-o orientare dușmănoasă regimului.

Deținuții de drept comun ajutau în mod direct pe cei închiși pe motive politice. Cu toată vigilența cadrelor din penitenciare, se știa în permanență cine vine și unde pleacă, când se judecă loturile, care sunt condamnările etc. Li se dădeau țigări, chibrituri, ziare, vești și chiar bilete etc. Deținuții de drept comun care se eliberau, deveneau de multe ori buni activiști și aduceau servicii mai mari decât cel mai bun deținut politic. Deținuții vechi de drept comun, recidiviștii, mânuiau cu multă pricepere ultimele știri politice.

Cel mai important eveniment ce se petrece în lumea deținuților de drept comun, în această perioadă, este alcătuirea și definitivarea „argoului" (limbaj

convențional creat şi folosit de categoria deținuților, pentru a nu fi înțeles de neinițiați, mai ales de autorități). Crearea, amplificarea, definitivarea şi popularizarea „argoului" este un fenomen legat de activitatea deținuților politici care au făcut din el un mijloc de acțiune împotriva organelor de stat (Securitate şi Miliție), de solidaritate şi recunoaştere între delicvenți.

Acțiunile subversive de spionaj economic şi politic, în această epocă, desigur că nu au scăzut, însă s-a constatat că s-a renunțat la trimiterea în țară de spioni paraşutați achiziționați din rândurile legionarilor fugari. Acțiunile acestea deveniseră ineficace.

O dată cu venirea în țară pentru lucrări de montaje şi instalații de uzine, a unor cadre tehnice din R.F.G., Austria, Franța, Anglia etc. se pot observa o serie de legături între aceştia şi specialiştii români. De pildă, în Hunedoara unde la construcția laminorului lucrau tehnicieni germani şi austrieci, în jurul anului 1960, aceştia făcuseră o serie de „achiziții" dintre femeile din cea mai bună societate a oraşului şi dintre soțiile unor directori sau ingineri români.

La Slatina sau la Copşa Mică pe şantierele cu tehnicieni străini, lucrau şi numeroşi deținuți care se bucurau de multe libertăți şi aveau un regim alimentar destul de bun.

Fugarii politici plecați din țară după 23 august 1944, au reluat legăturile cu familiile lor din țară, prin intermediul unora dintre specialiştii străini. Venind din străinătate unele persoane ca să viziteze România, în afara preocupărilor turistice, acestea aduceau pachete pentru familiile fugarilor, scrisori, veşti, informându-se asupra situației din țară şi punându-i la curent pe cei aflați în Occident.

Existau şi alte metode de acțiune, una din ele fiind cea a infiltrării în conducerea instituțiilor statului comunist şi crearea unor rețele a căror membri să fie în bună parte legionari consecvenți. Ca exemplu, în intervalul 1955-1959, la Trustul de Utilaj Greu din Bucureşti au fost încadrați ca angajați cu munci de răspundere o serie de deținuți politici legionari, în grup compact, de parcă fuseseră transferați direct de la colonia Valea Neagră. Acest grup coordona întreaga activitate a Trustului care avea în țară, în subordine, şapte întreprinderi sau stații de utilaje (toți şefii de servicii din conducerea T.U.G. erau legionari).

În concluzie, chiar dacă pe ansamblu, strategia gândită de fruntaşii legionari pentru a asigura supraviețuirea mişcării în interiorul țării, a fost sortită eşecului, au existat totuşi o serie de nuclee legionare constituite în interiorul organismelor statului

comunist până către începutul anilor ’70. Dispariția vechii elite legionare, pensionarea celor care supraviețuiseră regimului concentraționar şi supravegherea asiduă a Securității au condus, în final, la rarefierea şi a acestor nuclee de asociere şi gândire legionară.

Publicat în „Sangidava”, nr. 2, Târgu-Mureş, Editura Ardealul, 2008, pp. 201-205.